

УДК 355.233.2:796:356.13(043.3)

Олександр ГНИДЮК

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри фізичної
підготовки та особистої безпеки,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна
ORCID ID: 0000-0003-3154-1697
ognuduk@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ НА ТАКТИЧНОМУ ТА ОПЕРАТИВНОМУ РІВНЯХ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

У статті представлено особливості діагностики фізичної підготовленості офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти. З'ясовано, що результатом неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників є здатність, що охоплює прагнення офіцерів до постійного професійного фізичного розвитку та самовдосконалення, готовність застосовувати у процесі оперативно-службової діяльності набуті прикладні і методичні знання з фізичної підготовки, прикладні рухові вміння і навички особистої безпеки, навички захисту і нападу з використанням спеціальних засобів та прийомів рукопашного бою, застосовувати фізичну силу та спеціальні засоби у визначених законодавством ситуаціях під час виконання службових обов'язків. Ця здатність охоплює фізичну витривалість, сформовані фізично-вольові властивості особистості офіцера, загальну фізичну

та спеціальну фізичну підготовленість, що в сукупності дозволяють переносити фізичні навантаження без зниження професійної працездатності в умовах повсякденної діяльності з охорони державного кордону, а при необхідності і при веденні сучасного бою. З урахуванням структури фізичної підготовленості, що поєднує чотири основних компоненти – мотиваційно-ціннісний, інформаційно-когнітивний, операційно-діяльнісний та професійно-особистісний, визначено, що критеріями сформованості цієї здатності (як результату неперервної фізичної підготовки) доцільно вважати психолого-аксіологічний, предметно-інструментальний, поведінково-компетентнісний та індивідуально функціональний критерії. Визначення діагностичного апарату дозволяє здійснити якісний і кількісний аналіз традиційної системи фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на рівнях військової освіти в умовах традиційного освітнього процесу.

Ключові слова: діагностика; фізична підготовленість; офіцери-прикордонники; тактичний і оперативний рівні військової освіти; критерії та показники; система фізичної підготовки.

1. ВСТУП

Результатом неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти є здатність, що охоплює прагнення офіцерів до постійного професійного фізичного розвитку та самовдосконалення, готовність застосовувати у процесі оперативно-службової діяльності набуті прикладні і методичні знання з фізичної підготовки, прикладні рухові вміння і навички особистої безпеки, навички захисту і нападу з використанням спеціальних засобів та прийомів рукопашного бою, застосовувати фізичну силу та спеціальні засоби у визначених законодавством ситуаціях під час виконання службових обов'язків. Ця здатність охоплює фізичну витривалість, сформовані фізично-вольові властивості особистості офіцера, загальну фізичну та спеціальну фізичну підготовленість, що в сукупності дозволяють переносити фізичні навантаження без зниження професійної працездатності в умовах повсякденної діяльності з охорони державного кордону, а за необхідності і при веденні сучасного бою.

Для якісної і об'єктивної діагностики фізичної підготовки в офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти існує потреба визначити критерії та показники – чіткі індикатори, що дозволять за допомогою валідних і перевірених наукових емпіричних методів отримати числові дані для проведення педагогічної діагностики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній педагогічній науці поширеною є позиція науковців, за якою поняття “критерій” тлумачать як ознаку, на основі якої проводиться оцінювання [1, с. 307]. У публікаціях зустрічаємо також тлумачення критерію, як “мірило, орієнтир, індикатор, на основі якого відбувається оцінка стану сформованості знань, умінь, навичок або компетентностей тих, хто навчається [2]. Отже, критерій має відображати одну з найбільш загальних властивостей явища, що вимірюється, зокрема фізичної підготовленості або здатності, тобто дозволяє виміряти один із структурних компонентів. Подібну точку зору підтримують В. Аніщенко [3], С. Білявець [4, с. 25–39], О. Бородієнко [5, с. 109–115.], О. Даниленко та В. Желясков [6], О. Діденко та Р. Мішенюк [7, с. 74–80], Л. Дудікова [8, с. 119–123] та інші.

Стосовно поняття “показник”, то у дослідженні ми схилиємося до думки, що це “індикатори, які дозволяють представити кількісну характеристику процесу або явища, які досліджуються, або їхні часткові складові [5, с. 109–115.]. Тобто показники мають відображати або характеризувати основні параметри або специфічні (особливі) якісні аспекти критеріїв, кількісні та якісні характеристики фізичної підготовленості або сформованості певної властивості, визначених для діагностики знань, умінь, навичок або інших компонентів критерію [3, с. 101–130.].

Метою статті є висвітлення результатів дослідження щодо визначення критеріїв і показників фізичної підготовленості офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відповідно до рекомендацій професора Є. Хрикова [9, с. 114] дослідницька робота щодо визначення діагностичного апарату перед-

бачає урахування наявного емпіричного досвіду, зокрема результатів аналізу документів (освітньо-професійних програм, освітньо-кваліфікаційних характеристик, навчальних планів, робочих програм навчальних дисциплін, вимог нормативних документів з питань організації освітнього процесу або професійної підготовки тощо), результатів спостережень, інтерв'ювання викладацького складу та суб'єктів учіння. Важливим аспектом під час дослідження емпіричного досвіду є з'ясування того, який зміст організатори освітнього процесу або професійної підготовки курсантів і слухачів вкладають у фізичну підготовку військовослужбовців. Тобто йдеться про те, які знання, уміння і навички, професійно-важливі властивості та компетентності формуються у майбутніх офіцерів на тактичному та в офіцерів на оперативно-тактичному рівнях військової освіти.

Логіка урахування емпіричного досвіду щодо застосування методів діагностики фізичної підготовленості передбачає, що з урахуванням інформації, отриманої на етапі теоретичного обґрунтування критеріїв і показників, можна сформулювати їхній орієнтовний перелік.

Важливим аспектом, що потребує обов'язкового урахування щодо визначення критеріїв і показників фізичної підготовленості офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти, є те, що ця підготовленість набувається в процесі неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на різних рівнях військової освіти в різні часові періоди. Отже, фізична підготовленість може мати дещо різний зміст у курсантів під час навчання на тактичному та у слухачів на оперативному рівнях військової освіти. Це обумовлено також рівнем та термінами підготовки у ВВНЗ, досвідом служби в підрозділах і органах охорони кордону (на тактичному рівні підготовки в майбутніх офіцерів досвід служби мінімальний, а на оперативному рівні підготовки досвід служби в офіцерів понад 5 років). На зміст фізичної підготовленості впливає також специфіка завдань, які вирішують військовослужбовці ДПСУ, оскільки часто вони визначаються особливостями воєнно-політичної та соціально-економічної ситуації на державному кордоні.

Отже, з урахуванням структури фізичної підготовленості (у дослідженні ми виходимо з того, що система критеріїв і показників повинна узгоджуватися зі структурними компонентами фізичної підготовленості), що поєднує чотири основних компоненти – мотиваційно-ціннісний, інформаційно-когнітивний, операційно-діяльнісний та професійно-особистісний, можна зробити висновок, що критеріями сформованості цієї здатності як результату неперервної фізичної підготовки доцільно вважати психолого-аксіологічний, предметно-інструментальний, поведінково-компетентнісний та індивідуально функціональний критерії. Це орієнтовний перелік критеріїв, кожен з яких характеризується певним змістом, що розкривається і деталізується показниками.

Для з'ясування змісту цих критеріїв відповідно до рекомендацій професора Є. Хрикова [9, с. 114] здійснено аналітико-пошукові дії емпіричного характеру. Зокрема узагальнено та враховано вимоги нормативно-правових документів, що регламентують вимоги до офіцерського складу ДПСУ; зміст освітньо-професійних програм підготовки офіцерів у НАДПСУ на тактичному та оперативно-тактичному рівнях військової освіти; документи з організації фізичної підготовки, у яких визначено вимоги до офіцерів, які залучені до процесу організації фізичної підготовки персоналу. Також здійснено опитування шляхом анкетування та інтерв'ювання 92 офіцерів підрозділів та органів охорони державного кордону, а також науково-педагогічних працівників НАДПСУ щодо їхніх уявлень про індикатори (показники), зокрема знання, уміння, навички, мотиви, ціннісні орієнтації, професійно-особистісні властивості і риси характеру, що дозволяють виміряти рівень фізичної підготовленості курсантів і слухачів. Для цього розроблено відповідну анкету. З урахуванням карантинних обмежень опитування здійснювалося частково за допомогою паперових носіїв, а також за допомогою програмного забезпечення для адміністрування опитування – додатку Google Форми (Google Forms), що є безкоштовним у вебпакеті Google Docs Editors, пропонуваного Google.

Узагальнення результатів аналітико-пошукового дослідження щодо з'ясування змісту критеріїв для діагностики здатності як результату неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників дозволило з'ясувати уявлення респондентів про зміст психолого-аксіологічного, предметно-інструментального, поведінково-компетентнісного та індивідуально функціонального критеріїв. Проте це орієнтовний перелік показників, оскільки відповідно до рекомендацій учених важливим етапом щодо визначення змісту показників є оптимізація критеріїв [9, с. 115].

Вирішення завдання щодо оптимізації критеріїв і показників фізичної підготовленості офіцерів-прикордонників у дослідженні вирішено у декілька етапів.

Зокрема, за допомогою документального методу і методу самооцінювання визначено групу експертів (12 фахівців), яких було залучено до процедури визначення критеріїв та їхніх показників.

Після завершення процедури відбору експертів для кращої ефективності їхньої роботи для них було підготовлено додаткову інформацію про сутність, структуру і зміст фізичної підготовленості курсантів і слухачів на тактичному та оперативно-тактичному рівнях військової освіти, а також іншу інформацію, що стосується предмета оцінювання.

Експертам було запропоновано також перелік показників за кожним з критеріїв, що пропонуються для оцінювання. Щодо кількості показників, то у дослідженні ми брали до уваги рекомендації професора Є. Хрикова. Вчений пропонує кількість показників для оцінювання явищ і процесів у педагогічних дослідженнях у межах від трьох до семи [9, с. 110]. Погоджуємося з автором, оскільки також вважаємо, що система оцінювання не повинна «бути громіздкою, вона повинна враховувати потенційну можливість отримати необхідну для всебічного аналізу інформацію» [9, с. 110]. Наслідком застосування великої кількості показників можуть бути громіздкі розрахунки, оскільки отримання числових даних (кількісних параметрів) по кожному з показників (індикаторів) передбачає, як правило, використання окремих методів (інструментів) і методик.

Водночас щодо кількості показників, то ми враховували також те, що кожен з критеріїв фізичної підготовленості має бути представлений такими показниками (індикаторами), які найбільшою мірою відповідали б її сутності, тобто охоплювали прагнення до постійного професійного фізичного розвитку та самовдосконалення, дозволили робити висновок про наявність та рівень прикладних і методичних знань з фізичної підготовки, прикладних рухових вмінь і навичок особистої безпеки, навичок захисту і нападу з використанням спеціальних засобів та прийомів рукопашного бою, навичок застосування фізичної сили та спеціальних засобів у визначених законодавством ситуаціях під час виконання оперативно-службової діяльності. Також показники мають забезпечити отримання інформації про рівень витривалості та сформованість фізично-вольових властивостей.

Отже, після того, як було завершено роботу з відбору експертів та їхньої поінформованості про особливості участі в оцінюванні, розпочався третій етап дослідницької роботи щодо наукового обґрунтування критеріїв. Цей етап передбачав власне проведення експертного оцінювання на предмет того, якою мірою критерії можуть забезпечити системне охоплення сутнісних характеристик фізичної підготовленості курсантів і слухачів.

Методику опитування експертів було здійснено за такою процедурою: інформацію про визначені критерії було надруковано на окремих аркушах і роздано експертам. Це допомогло їм усвідомити та класифікувати критерії, а також розташувати (ранжувати) їх за значущістю. Аркуші, на яких була представлена інформація про критерії, їхні показники та рівні фізичної підготовленості курсантів і слухачів, були пронумеровані для ідентифікації експертів та коректної фіксації результатів експертного оцінювання.

При визначенні кількості показників ми виходили також з того, що кожен з критеріїв сформованості професійної компетентності повинен бути поданий хоча б одним індикатором (показником), який би відповідав одній із видів діяльності, до якої готуються майбутні офіцери ДКВС України, зокрема управлінсько-організаційної, педа-

гогічно-виховної, юридично-правової, адміністративно-економічної, режимно-оперативної та дослідницької (на магістерському рівні вищої освіти).

Отже, з урахуванням структури і змісту фізичної підготовленості офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативно-тактичному рівнях військової освіти, особливостей оперативно-службової діяльності, результатів узагальнення дослідження педагогічної теорії і практики експертам було запропоновано здійснити ранжування запропонованих показників за кожним із критеріїв. Після того, як експерти виставили ранги кожному з показників, у таблицях було проведено аналітико-обчислювальну роботу з узагальнення оціночних результатів. Це дозволило побудувати таблицю 1, у якій подано критерії фізичної підготовленості курсантів і слухачів, а також визначено показники цих критеріїв і методи отримання кількісних параметрів та числових даних.

Таблиця 1

Компоненти, критерії та показники фізичної підготовленості офіцерів-прикордонників

Компоненти / Критерії	Показники
1	2
Мотиваційно-ціннісний / психолого-аксіологічний	прагнення до опанування вміннями і навичками особистої безпеки; прагнення до розвитку фізичної витривалості, фізично-вольових властивостей, загальної фізичної та спеціальної фізичної підготовленості; ціннісне ставлення до занять з фізичної культури і спорту; ціннісне ставлення до здорового способу життя; прагнення до фізичного самовдосконалення
Інформаційно-когнітивний / предметно-інструментальний	знання теоретичних основ фізичної культури і спорту; знання нормативних документів, що регламентують організацію і проведення фізичної підготовки у ДПСУ;

1	2
	<p>знання методики проведення занять з фізичної підготовки з персоналом та спортивно-масової роботи в підрозділах ДПСУ;</p> <p>знання особливостей застосування фізичної сили і спеціальних засобів у визначених законодавством випадках;</p> <p>знання принципів здорового способу життя і вимог особистої та громадської гігієни;</p> <p>знання особливостей застосування спеціального обладнання та інвентаря під час проведення всіх форм фізичної підготовки</p>
<p>Операційно-діяльнісний / поведінково-компетентнісний</p>	<p>уміння і навички виконання вправ і нормативів з фізичної підготовки;</p> <p>володіння методикою проведення всіх форм фізичної підготовки персоналу та спортивно-масової роботи в підрозділах ДПСУ;</p> <p>здатність застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та прийоми рукопашного бою;</p> <p>уміння і навички особистої та громадської гігієни;</p> <p>уміння і навички з організації змагань з військово-прикладних видів спорту;</p> <p>уміння і навички проводити контроль фізичної підготовленості підлеглих і оцінювати фізичну підготовку підрозділу</p>
<p>Професійно-особистісний / індивідуально-функціональний</p>	<p>фізична сила;</p> <p>витривалість;</p> <p>швидкість;</p> <p>спритність;</p> <p>прихильність здоровому способу життя;</p> <p>педагогічні здібності</p>

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті представлено процедуру визначення критеріїв і показників фізичної підготовленості офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти.

З урахуванням структури фізичної підготовленості, що поєднує чотири основних компоненти, – мотиваційно-ціннісний, інформаційно-когнітивний, операційно-діяльнісний та професійно-особистісний, з'ясовано, що критеріями сформованості цієї здатності (як результату неперервної фізичної підготовки) доцільно вважати психолого-аксіологічний, предметно-інструментальний, поведінково-компетентнісний та індивідуально функціональний критерії. Визначення діагностичного апарату дозволяє здійснити якісний і кількісний аналіз традиційної системи фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на рівнях військової освіти в умовах традиційного освітнього процесу.

Перспективами подальших розвідок є характеристика рівнів підготовленості офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти.

Список використаних джерел

1. Ожегов С. И. Словарь русского языка: около 70 000 слов / под ред. чл.-корр. АН СССР Н. Ю. Шведовой. 23-е изд., испр. Москва, 1991. 917 с.
2. Жихорська О. Критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності навчально-допоміжного персоналу вищого навчального закладу. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, № III(34), issue 69, 2015.
3. Аніщенко В. О. Характеристика критеріїв, показників і рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів-пенітенціаріїв України. *Науковий огляд* : міжнарод. наук. журнал. 2020. № 1(64). С. 101–130.
4. Білявець С. Я. Характеристика критеріїв і показників сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. *Innovative solutions in modern science*. 2017. № 6 (15). С. 25–39.
5. Бородієнко О. Критерії, показники, рівні сформованості професійної компетентності керівників структурних підрозділів підприємств сфери зв'язку. *Молодь і ринок*. 2017. № 7. С. 109–115.
6. Даниленко О., Желясков В. Характеристика критеріїв сформованості готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності. *Danish Scientific Journal*. 2019. № 27. С. 20–25.

7. Діденко О. В., Мішенюк Р. М. Критерії, показники і рівні розвиненості професійної компетентності офіцерів управління органами охорони державного кордону. *Вісник Національного університету оборони України : зб. наук. пр.* Київ : НУОУ, 2014. С. 74–80.

8. Дудікова Л. В. Критерії, показники та рівні сформованості професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів. *Virtus : scientific journal*. 2018. № 20. Part 1. Pp. 119–123.

9. Хриков Є. М. Методологія педагогічного дослідження : монографія. Харків : ФОП Панов А. М., 2017. 237 с.

Hnydiuk O. Peculiarities of Diagnosis of Physical Readiness of Border Guard Officers at Tactical and Operational Level of Military Education

The article presents the peculiarities of diagnostics of physical readiness of border guard officers at tactical and operational levels of military education. It has been found that the result of continuous physical training of border guard officers is an ability that encompasses officers' aspirations for continuous professional physical development and self-improvement, readiness to apply the acquired applied and methodological knowledge of physical training in the course of operational and service activities, applied motor skills and personal safety skills, skills of defense and attack with the use of special tools and techniques of hand-to-hand combat, to use physical force and special means in situations defined by law in the performance of official duties. This ability encompasses physical endurance, formed physical and volitional characteristics of the officer's personality, general physical and special physical readiness, that in combination allow to endure physical exertion without reducing professional ability to work in the conditions of daily activities for the protection of the state border, and, if necessary, in the conduct of modern combat. Considering the structure of physical fitness, which combines four main components – motivational-valuable, informational-cognitive, operational-activational and professional-personal, the following has been found out. It is reasonable to consider as the criteria of the formation of this ability (as a result of continuous physical training) the psychological-axiological, subject-instrumental, behavioral-competence and individual-functional ones. The definition of the diagnostic apparatus allows us to make a qualitative and quantitative analysis of the traditional system of physical

training of border guard officers at the levels of military education in the traditional educational process.

Key words: diagnostics; physical readiness; border guard officers; tactical and operational levels of military education; criteria and indicators; physical training system.

References

1. Ozhegov S. I. (1991). *Slovar russkogo yazyka: okolo 70 000 slov* [Dictionary of the Russian language: about 70,000 words] / pod red. chl.-korr. AN SSSR N. Yu. Shvedovoy. 23-e izd., ispr. Moskva. 917 p. [in Russian]
2. Zhihorskа O. (2015). *Kriteriyi, pokazniki ta rivni sformovanosti profesiynoi kompetentnosti navchalno-dopomizhnogo personalu vischogo navchalnogo zakladu* [Criteria, indicators and levels of the formed professional competence of supporting and educational staff of a higher educational institution]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, no III(34), issue 69. [in Ukrainian]
3. Anischenko V. O. (2020). *Harakteristika kriteriyiv, pokaznikov i rivniv sformovanosti profesiynoi kompetentnosti maybutnih ofitseriv-penitentsiariyiv Ukraini* [Characteristics of criteria, indicators and levels of formation of professional competence of future penitentiaries of Ukraine]. *Naukoviy oglyad : mizhnarod. nauk. zhurnal*, no. 1(64), pp. 101–130. [in Ukrainian]
4. Bilyavets S. Ya. (2017). *Harakteristika kriteriyiv i pokaznikov sformovanosti profesiynoi kompetentnosti maybutnih ofitseriv-prikordonnikov* [Characteristics of criteria and indicators of formed professional competence of future border guard officers]. *Innovative solutions in modern science*, no. 6(15), pp. 25–39. [in Ukrainian]
5. Borodienko O. (2017). *Kriteriyi, pokazniki, rivni sformovanosti profesiynoi kompetentnosti kerivnikov strukturnih pidrozdiliv pidpriemstv sferi zvyazku* [Criteria, indicators, levels of formation of professional competence of heads of structural subdivisions of communication enterprises]. *Molod i rinok*, no. 7, pp. 109–115. [in Ukrainian]
6. Danilenko O., Zhelyaskov V. (2019). *Harakteristika kriteriyiv sformovanosti gotovnosti maybutnih sudnovodiyiv do profesiynoi diyalnosti* [Characteristics of the criteria for the formation of future navigators' readiness for professional activity]. *Danish Scientific Journal*, no. 27, pp. 20–25. [in Ukrainian]
7. Didenko O. V., Mishenyuk R. M. (2014). *Kriteriyi, pokazniki i rivni rozvinenosti profesiynoi kompetentnosti ofitseriv upravlinnya organami ohoroni derzhavnogo*

kordonu [Criteria, indicators and levels of development of professional competence of state border management officers]. *Visnik Natsionalnogo universitetu oboroni Ukrainy* : zb. nauk. pr. Kiyv : NUOU, pp. 74–80. [in Ukrainian]

8. Dudikova L. V. (2018). *Kriteriyi, pokazniki ta rivni sformovanosti profesino-etichnoyi kompetentnosti maybutnih likariv* [Criteria, indicators and levels of formation of professional and ethical competence of future doctors]. *Virtus : scientific journal*, no. 20, part 1, pp. 119–123. [in Ukrainian]

9. Hrikov E. M. (2017). *Metodologiya pedagogichnogo doslidzhennya* [Methodology of pedagogical research]. Harkiv : FOP Panov A. M., 237 p. [in Ukrainian]